

Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi - Journal of Social Sciences
Cilt/Volume: 2005-1 Sayı/Issue: 10

TESELYA BÖLGESİNİN FATİHİ TURAHAN BEY AİLESİ VE XV. - XVI. YÜZYILLARDAKİ HAYIR KURUMLARI*

Levent KAYAPINAR**

ÖZET

Osmanlıların Balkanlar'daki hızlı ilerleyişini gerçekleştiren uç akıncı ailelerinden birisi de Turahan Bey ailesidir. Turahan Bey Makedonya ve Trakya üzerinde hakimiyet kuran Evronos Bey'in ölümünden önce bir uç beyi olarak Mora ve Tesalya'nın fethiyle görevlendirildi. 1395 yılında Turahan Bey Tırhala'yı fethetti ve Tesalya Bölgesinin merkezi yaparak buraya yerleşti. Bölgenin diğer şehirleri Yenişehir, Fenar, Platomona ve Farsala (Çatalca) idi. Bizans kaynakları Turahan Bey'i Tesalya'nın idarecisi olarak tanımlarken Osmanlı kronikleri onu uç beylerinin bir lideri olarak betimler. Anadolu'dan Turahan Bey'le birlikte gelen pek çok sipahi ve insan Yenişehir, Menteşeli, Aydınlu, Hamitli, Saruhanlı, Köprücüler, Yundlu ve Yaycılar gibi yeni köy ve şehirler kurdular. 1446 yılında Turahan Bey Yenişehir'de bir cami ve medrese Tırhala'da da başka bir camiyi içeren bir vakıf kurdu. Büyük ölçüde tarımsal ve ticari gelir kaynağını Turahan Bey bir vakfiye ile bu vakfa bahşetti. 1455 tarihli bir Osmanlı tahrir defterinden bu gelirin ne kadar olduğunu tespit edebiliyoruz. Turahan Bey'in ölümünden sonra onun oğlu Ömer Bey'i 1455 yılında Tırhala'nın sancak beyi olarak görüyoruz. Ömer Bey'in en az beş oğlu vardı. Bunlar: Hasan, Mustafa, Ahmet, İbrahim ve Eyyüb'tü. Onlar 1464 yılında ve daha sonra Atiki ve Tesalya bölgesinde Osmanlı tımar sistemi içerisinde büyük oranda toprak tasarruf ediyorlardı. Onlar yaklaşık bir asır içinde Platomono, Yenişehir, Tırhala ve Fenar'dan Farsala, İzdin ve Livadya'ya kadar uzanan yollar da zaviye, medrese, cami gibi sadece dini kurumlar değil imaret, köprü ve kervansaray gibi sosyal kurumları da inşa ettiler.

Anahtar kelimeler: Turahan Bey, Akıncı, Yunanistan, Yenişehir, Tırhala.

* Yrd. Doç. Dr. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

Bu bildiri: "The Charitable Foundations of the Family of Turahan Bey who conquered Thessaly region in Greece in the XVth-XVIth Century" adıyla İngilizce olarak, *Second International Symposium on Islamic Civilisation in the Balkans*, IRCICA, Tiran-Arnavutluk'da, 3-8 Aralık 2003 tarihinde sunulmuş olan bildirinin geliştirilmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

ABSTRACT

One of the frontier raider (udj-akindji) families who realized the rapid Ottoman expansion in the Balkans was the family of Turahan (Turakhan) Bey.

Turahan Bey was appointed to conquer Thessaly and Morea as a frontier lord before the death of Evronos Bey, who had gained control over Thrace and Macedonia. Turahan Bey conquered Trikala (Tirhala) in 1395. He made this city the center of the Thessaly and settled in this region. The other cities of this area were Yenisehir (Yenişehir-Larisa), Fenar (Phanarion), Platomona and Farsala (Çatalca). While Ottoman chorinicles picture Turahan Bey as a head frontier lords, Byzantine resources describe him as governor of Thessaly. Many cavalry soldiers and people from Anatolia accompanied Turahan Bey and set up new Muslim cities and village such as Yenişehir, Menteşlu, Aydınlu, Hamidlu, Saruhanlu, Yundlu, Köprücüler, Yaycılar.

Turahan Bey established a waqf comprising of a mosque, a medrese in Yenişehir and another mosque in Trikala in 1446. A great deal of commercial and agricultural sources of income were granted to the waqf by means of the waqf deed of Turahan Bey. We can take in the amount of the revenue from an Ottoman survey register (tahrir defteri) dated 1455. Following the death of Turahan Bey, we see Omar (Ömer) Bey, the son of Turahan Bey, as a governor of Trikala in 1455.

Omar Bey had five sons at least. They were Hasan, Mustafa, Ahmet, Ibrahim, and Eyyub. They held a great amount of land in Ottoman timar (fief) system in Thessaly and Attic region in 1466 and later. They not only built religious institutions such as mosque, medrese, dervish lodge (zaviye) but also constructed social foundations as well as soup-kitchens(imaret) for the poor, bridges, carvanserais, roads from Plotomona, Yenişehir, Trikala, Phanarion to Farsala, Izdin (Zitouni-Lamia), Livadia throughout approximateli one century.

Key Words: Turahan Bey, raider, Greece, Larissa, Trikala.

GİRİŞ

1354 yılında Gelibolu'yu alarak Balkan topraklarına yerleşen Osmanlılardan önceki dönemi bilmek Osmanlı yönetimini selefleri ile mukayese etme imkanı verir. Son araştırmalarda IV. Haçlı Seferinin, Bizans İmparatorluğunun gerçek yıkılış tarihi olduğu post-Bizans döneminin başlangıç tarihinin, bir gelenekle söylenegelmiş olan İstanbul'un Türkler tarafından

alınış tarihi olan 1453 değil de, 1204 yılı olduğu söylenmektedir¹. 2002 yılında Angeliki Laiou'nun baş editörlüğünde yayınlanan « Bizans İktisat Tarihi » adlı çalışmada 1204-1340 yılları « kayıp yüzyıl » olarak niteleniyor ve 1340'dan XV. yüzyılın ortasına kadar devam eden dönem « son kriz » olarak adlandırılıyor. Sürekli bölgesel savaşlar, marjinal topraklarda büyüme sürecini tamamlayan köylülerin gücünün azalması, tüm Avrupa'yı saran veba, Osmanlı ilerleyişi ve son olarak da Doğu Akdeniz ticaretinin yeniden yapılanma süreci Bizans'da kesin çöküntüye neden olmuştur². Klaus-Peter Matschke de Balkan tarihçileri tarafından sıklıkla dile getirilen Osmanlı yönetiminin Balkanlar'da toprak sahibi köylülerin aleyhine ticari faaliyetleri kesintiye uğrattığı şeklindeki iddiaların yanlışlığına vurgu yaparak aksine son dönem Bizans kasabaları genellikle büyük ölçüde zirai yerleşim alanları iken Osmanlılar tarafından kurulan « yeni şehirler » zengin ticaret ve zanaat yerleşim birimleri idi demektedir³. Machiel Kiel, Osmanlı döneminde bu sürecin Teselya bölgesi için de geçerli olduğunu kanıtlamıştır⁴. Apostolos Vakalopoulos, Makedonya tarihini yazarken « Evrenos ailesi tarihinin Orta Makedonya tarihi ile birlikte örüldüğünü » söylüyor⁵. Bu durum Teselya tarihi söz konusu olduğunda Turahan Bey ailesi için de geçerlidir. Bu bildirimde Teselya bölgesini zirai yerleşim bölgesi olarak fetheden ve burayı zengin bir ticaret şehri haline getiren Turahan Bey ailesinin hayır kurumları dört altbaşlık altında incelenecektir.

¹ KarstenFledelius, "Byzantium and the West 1204-1996, A European Perspective", *Byzantium, Identity, Image, Influence, Major Papers, XIXth International Congress of Byzantine Studies University of Copenhagen, 18-24 August 1996*, Copenhagen, 1996, s. 373-389.

² *The Economic History of Byzantium. From the Seventh through the Fifteenth Century*, ed. Angeliki Laiou, c. III, Wasington, D. C., 2002.

³ Klaus-Peter Matschke, "Research Problems Concerning the Transition to Tourkokratia : the Byzantinist Standpoint", *The Ottomans and the Balkans, A Discussion of Historiography*, ed. F. Adanır-S. Faroqi, Leiden-Boston-Köln, 2002, s. 79-113.

⁴ Machiel Kiel, "Das türkische Thessalien : Etabliertes Geschichtsbild versus osmanische Quellen. Ein Beitrag zur Etnmythologisierung der Geschichte Griechenlands », *Die Kultur Griechenland in Mittelalter und Neuzeit*, ed. by R. Lauer and P. Schreiner, Göttingen, 1996 ; Aym yazar, "Central Greece and the Suleymanic Age. Preliminary Notes on Population Growth, Economic Expansion and its Influence on the Spread of Greek Christian Culture », *Soliman le Magnifique et Son Temps*, yay. G. Veinstein, Paris, 1992, s. 399-424.

⁵ A. Vakalopoulos, *İstoria tis Makedonias, 1354-1833*, Selanik, 1998, s. 54. Bu kitabın İngilizcesi için bk., A. Vacalopoulos, *History of Macedonia, 1354-1833*, Selanik, 1973, s. 58.

Turahan Bey'in Menşei

Turahan Bey'in menşei günümüze kadar devam eden bir tartışma konusu olmuştur. Bu özellikle Babinger'in İslam Ansiklopedisi'nde yazdığı Turahan Bey makalesinden kaynaklanmıştır. Onun iddiasına göre Turahan Bey meşhur Üsküp fatihi Paşa Yiğit'in oğludur ve daha sonra önemli görevlerde bulunacak olan İshak Paşa ile de kardeştir. Ancak bu teorisini dönemin kaynaklarında rastladığımız pek çok Paşa Yiğit'lerden en meşhurunu Turahan Bey'in babası olarak kabul etmesine dayandırır. Kanaatimize göre bu meşhur akıncı beyi Paşa Yiğit, Turahan Bey'in babası olamaz. Çünkü bir Osmanlı kaynağının vurguladığı gibi Turahan Bey diğer meşhur akıncı beyi olan Evrenos Bey'in mirahorudur yani ahırındaki atlarından sorumlu baş kişidir. Dolayısıyla bir meşhur üç beyinin oğlunun diğer meşhur üç beyin yanında mirahorluk yapması düşünülemez⁶. Ayrıca Turahan Bey'in tarih sahnesine ilk defa Evrenos ve onun oğlu Burak Bey ile birlikte 1395 yılında Tırhala'nın alınması olayında çıkması ve daha sonra Evrenos Bey'in akıncılık görevine bu bölgede yüklenerek daha güneye Mora'ya doğru sürdürmesi onun Evrenos Bey ile ailesi olan yakın ilişkisine işaret eder. Diğer bir Osmanlı kaynağında Evrenos Bey'in 1389 yılında Kosova Savaşı esnasındaki faaliyetleri anlatılırken bir derbendin alınması esnasında nice dilaverler arasında Paşa Yiğit adında cesur yürekli birisini tercih etmesinden bahsedilmektedir⁷. Bu Paşa Yiğit'in elimizde başka kaynak olmamasına rağmen Turahan Bey'in babası olabileceği ihtimali de göz ardı edilmemelidir. Elimizdeki 1466 tarihli bir Osmanlı defterinde Tesalya'daki beylerin özellikle Evrenos Bey'in babasının adı dahi zikredilirken Turahan Bey ailesi söz konusu olunca Turahan Bey'in atasından bahsedilmemesi onun babasının bey olmadığı izlenimini vermektedir⁸. Paşa Yiğit'in bey olarak anılması daha sonraki yüzyıllarda kaleme geçirilmiş olan vakıf belgelerinde görülmektedir.

Turahan Bey ailesinin nereli olduğunu tam olarak bilmemekle birlikte bazı tahminlerde de bulunabiliriz. Vakıf kayıtlarına göre Turahan Bey ailesine ait hem Turahan Bey karyesi hem de Pakla karyesi olarak bilinen karyede bir mescid ve Kırkkavak'da da bir medrese, imaret, mescid ve kervansaray bulunmakta idi⁹. Aile daha sonra Malkara'da muallimhane, imaret, cami ve

⁶ *Ibn Kemāl (Kemālpāşāzāde), Tevārih-i Āl-i Osmān*, haz. Koji Imazawa, IV.defter, Ankara, 2000, s. 224-225.

⁷ *Hoca Saadeddin, Tāci'ü't-tevārīh*, c. 1, İstanbul, 1279, s. 116-117.

⁸ BOA, MAD 66.

⁹ Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi, TT 60, vk 198b.

kervasaray da yaptırmıştır¹⁰. Ayrıca yine aile, Turahan Bey (nam-ı diğer Pakla) karyesinin köprüsü yakınında bir zaviye de inşa ettirmişlerdir¹¹. Ocak 1455 tarihli bir vakfiye ile de Turahan Bey ailesi Kırkkavak'da hamam ve Turahan Bey için de bir türbe yaptırmıştır¹². O dönemde Dimetoka kadılığına bağlı olan bu yerleşim birimleri bugün Edirne'nin Uzunköprü ilçesine bağlıdır. Ayrıca Keşan ilçesinde Paşayığit adında bir yerleşim birimi de bulunmaktadır¹³. Bunlardan dolayı Turahan Bey ailesinin Malkara – Keşan – Uzun Köprü – Dimetoka illeri ile sınırlandırılabilir bir bölgeden geldiklerini söyleyebiliriz.

Etimolojik olarak ise, Turahan Bey'in ismi Tura ve ğan kelimelerinin birleşmesinden meydana gelmektedir. Osmanlı kaynaklarında Turhan değil Tur(a)han şeklinde yani ha-i resmiye (ö) harfi kullanılarak yazılmaktadır. Bizans kaynaklarında da Turahanis (Τουραχάνης) şeklinde geçer¹⁴. Tura, Türkçe bir kelime olup tuğradan gelmektedir¹⁵. Tuğra kelimesinin bilinen genel manası dışındaki diğer manası “doğan, sungur, şahin”dir¹⁶. Bu isimlerin XIV. ve XV. yüzyıllarda yaygın olarak kullanıldığını Osmanlı tahrir defterlerinden biliyoruz. Hân kelimesi de yüksek, yüce, büyük ve koruyucu manalarında Turanî bir unvan olup Türkler ve Moğollar tarafından kullanıldığını da biliyoruz¹⁷. Bir Osmanlı tahrir defterinde de Turahan Bey'in oğullarından birisinin ismi Tura Bey olarak geçmektedir. “Timar-ı Tura Bey bin Turahan, an tavih-i pedereş” şeklinde geçen kayıttan asıl ismin Tura olduğu ve Turahan Bey'in oğluna da bu ismi verdiği anlaşılıyor¹⁸. Ayrıca Turahan Bey'in vakıf eserlerinin bulunduğu köyler arasında Tatarlı, Tatarbeyi gibi köy isimlerinin de bu Turanî geleneğin varlığına işaret etmektedir. 1435 yılının yazında Turahan Bey'le Thivia'da görüşen Sfrantzes, Turahan Bey ve oğulları

¹⁰ Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi, TT 60, vk 204a, 215b.

¹¹ Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi, TT 60, vk 215b.

¹² E. H. Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, 855-886 (1451-1481)*, c. IV, İstanbul, 1989, s. 785-788.

¹³ *Türkiye Mülki İdari Bölgeleri ve Bunlara Bağlı Köyler Belediyeler*, Ankara, 1971, s. 300, 303, 305.

¹⁴ Laonici Chalcocondylae, *Historiarum Demonstrations*, ed. E. Darko, Budapeşte, 1822, s. 205; *Aynı eser*, Budapeşte 1823, c. II, s. 16, 30, 58, 82, 84, 87, 89, 148, 172.

¹⁵ *Türkçe-İngilizce Redhouse Sözlüğü*, s. 1187; *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*, c. II, Ankara, 1998, s. 2253.

¹⁶ *A Turkish and English Lexicon*, Cosntantinople, 1921, s. 1241.

¹⁷ M. Z. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I, İstanbul, 1983, s. 723-726.

¹⁸ BOA, MAD 66, vk. 135a.

tarafından saygı ile karşıladığını söylemektedir¹⁹. Ancak Turahan Bey'in menşeinin ne olduğu sorusuna Neşri'de geçen "Ol dahi kaçtı. Evrenozlu ve Toyacalar ve Türk Turahan kaçmadılar" cümlesi²⁰ ile Hadidi'nin "Didi hayin mi oldun Türk Turahan, Unutuldu mu hakk-ı Al-i Osman"²¹ beyiti Turahan Bey'in Türk asıllı olduğunu göstermektedir.

Anadolu'dan yeni gelenlerin yerleştirilmesi

İlk defa tarihi kayıtlara 1395 yılında Tırhala'nın fatihi olarak geçen Turahan Bey Anadolu'dan kendisi ile birlikte gelen akrabaları, köleleri ve halkı Tırhala ve çevresine yerleştirerek bölgenin kısa zamanda müslüman görüntü kazanmasını sağlamıştır. Kaynaklarda bu olay "darb-ı harb ile hîşarını alub dizdârını sür-ı gürda mahşûr eyledi. Ol nâhiyetde olan şaşabayı ve şurâyı şabza-yı hîmâyetine alub a'dâ-yı bed-râydan şorudı, şurdı. Tırhala'da – sevâd-âbâdı ruy-ı zemînde müşkîn-hâle beñzerdi – binâ-yı sarây-ı iķâmeti urdı. Etba' u eşyâ'ıyla ol yörede yerleşub yurd idindi. Kemend-i ihtimâmı ele alub semend-i iķdâma bindi"

"Hîmâ-yı zîmmet-i himmetinde ra'yyetleri ri'ayet idüb kişt ü kâr-ı ehlinüñ kâr u bârlarını târ u mâr olmadan hîmâyet idüb ol yirüñ ta'mîri tedbîrine meşgûl oldu. Hâvâlisindeki vilâyetler – ki küffâr-ı bed-fi'âlün mâli ve 'iyâliyle mâliydî – hâlî şalub civârında olab dârü'l-küfr şılmân u cevârîdeen boşalub ol diyâr şoldı. Yaz u kış aşın yazılarında yelen gâzîlerüñ leyl ü nehâr havâ-yı gâzâda uçan pervâzîleri ol yuvaya dirildiler. Tâzilere küffârüñ gürâzlarını ovalarda şova gidüb şîr-i dilîr-i nahcîr-gîr gibi ser-pence-i şemsîrle dirildiler."

"Evrenüs Beg Vardar Yeñicesi'n imâret idüb ol diyârda iķâmet idicek, hayl-ı seyl-şükûhî ve şadem ü haşem-i enbûhıyla göçüb anda gidicek mezkûr Turahan Beg'i tevâbî'yle mezbûr nâhiyetde şodı, şitdi. Ol dahi Yeñi-şehir'i ma'mûr idüb nehr-i ihsânını ol vilâyetde aşıtdı. Kendüden şoñra oğlı 'Ömer Beg de – ki ümerâ-yı kirâmuñ ve eşhâb-ı livâ-yı 'izâmuñ mu'ammerlerindendi – ol kişverüñ ta'mîri tedbîrine oldu. Harâb-âbâd-ı sevâd-ı dârü'l-küfr envâr-ı şem'-i cem'-ârây-ı dîn-i mübînle münevver olub içi mescid ve medrese ve hânekâh ve imâretle şoldı."²² şeklinde anlatılmaktadır. Evrenos Bey'in ölümünden önce Tesalya, Atiki ve Mora bölgelerinin fetih görevi Turahan

¹⁹ Giorgio Sfrantze, *Cronaca*, ed. Riccardo Maisano, Roma 1990, s. 74-75.

²⁰ Mehmet Neşri, *Kitâb-ı Cihân-nümâ*, yay. Faik Reşit Unat – Mehmet Altay Köymen, c. 2, Ankara, 1987, s. 562-563.

²¹ Hadidi, *Tevârih-i Âl-i Osmân (1299-1523)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul, 1991, s. 159.

²² Kemâlpâşâzâde, *Tevârih -i Âl-i Osmân*, s. 226-231.

Bey'e verilmiştir. Tırhala'yı merkez yaparak Farsala, Zituni ve Yeni Patra güzergahını izleyerek II. Murat döneminde bir uçbeyi olarak 1423, 1431, 1449 yıllarında kendisi, 1446'da Sultan Murat ile birlikte Fatih Sultan Mehmet döneminde oğulları Ömer ve Ahmet, 1454'de de yine kendisi Mora'ya seferlerde bulunmuştur. 1455 yılında Turahan Bey'in oğlu Ömer Bey'i Tırhala sancakbeyi olarak görüyoruz. 1466 yılında da Ömer Bey bu görevine devam etmektedir.

Evrenos ve Turahan Beyler bu yöreye yaptıkları seferlerle Osmanlı fetih politikasının bir gereği olarak bölgenin beşeri ve doğal zengin kaynaklarını tüketmeye ve Osmanlı Devleti'ni tabi duruma getirmeye çalışmışlardır. Osmanlı sultanlarının yaptığı seferlerle de bölge Osmanlı topraklarına bağlanmıştır²³.

Teselya bölgesine Anadolu'dan göçmen nakli yoğun olarak iki aşamada gerçekleşmiş. Birinci kolonizasyon 1384-1402 yılları arasında gerçekleşmiştir. Bu iskan hareketi ağırlıklı olarak Evrenos Bey'in şahsında gerçekleşmiştir. Özellikle Batı Trakya, Serez, Selanik, Yenice-i Vardar, Yenişehir ve Tırhala'da gözlemlenmiştir. Ancak 1402 yılındaki Ankara Savaşından sonra Selanik'in Bizans'a geri verilmesi ile Teselya bölgesindeki kolonizasyonda bir duraklama görülmüştür. Buna rağmen Fetret döneminde 1411 yılında Musa Çelebi döneminde Tırhala'da tımar tasarruf eden dirlik sahiplerine de rastlanır²⁴. Teselya'da ikinci Türk yerleşimi 1423-1455 yılları arasında kapsar. Asıl yerleşim daha çok bu dönemde gerçekleştirilmiştir. Bu iskan hareketinde itici faktör Turahan Bey olmuştur. Bu gelenler arasında Turahan Bey'in yoldaşları Hasan veled-i kılğuz, Küçük İlyas veled-i Şeref Sekid ve İnebeyi ve kardaşoğlu Muhammedi bulunmaktadır. Ayrıca Turahan Bey ile birlikte gelen akrabaları, gulam ve azatlıları da bulunmaktadır²⁵.

1455 yılına gelindiğinde Fener şehir merkezinin % 31'i, Tırhala'nın % 54'ü, Yenişehir'in ise % 84'ü müslümanlardan oluşuyordu. Bu göç dalgasının

²³ Levent Kayapınar, "The ottoman conquest of the Morea (1387-1460)", *Mésogaios*, 17-18 (2002), s. 5-24.

²⁴ "Tımar-ı Aruz, alemdar, Musa Çelebi zamanından berü tımar yermiş, amma ellerinde beratı yoktur", MAD 10, vk. 138b.

"Tımar-ı Mustafa veled-i Kara Ali, gulam-ı mir. Merhum Musa Çelebi zamanında yerine eşküncü gönderüb kendü Dömeke'ye kethüda olmuş, sonra dizdar dahi olmuş", MAD 10, vk. 237a.

²⁵ *Hicri 859 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Tırhala*, neşreden M. Delilbaşı – M. Arıkan, c. I, Ankara, 2001, s. XXIII.

daha sonra da devam ettiğini ve bu gelenler arasında yörüklerin de bulunduğunu 912 (1506) tarihli bir başka tapu tahrir defterinden öğreniyoruz²⁶. Tırhala'da yeni gelen göçmenlerin kurdukları köyler arasında Menteşeli, Aydınlu, Hamitlü, Saruhanlu gibi Anadolu Beyliklerinden gelenlerin kurduğu köyler olduğu gibi, Tatarlu ve Kızılca Keçeli gibi Oğuz boylarından gelenlerin yerleştiği yerler ve Kara Osmanlu, Eynehanlu, Musalar, Evliya Fakih, Aşık Aliler gibi kurucularının adları ile anılan köyler, Akpınar, Alaköy, Yenice Obası gibi doğa şartlarından isimlerini alan köyler ile Köprücüler, Yundlu, Urgancılar ve Yayıncılar gibi yaptıkları mesleklerle anılan köylere de rastlanmaktadır.

1455 yılında Tırhala'da şehir merkezlerine baktığımız zaman 8 müslüman mahallesi bulunurken bunlar arasında mahalle-i Bolayır ve Birgi adı altında bugün Türkiye'de Çanakkale ve İzmir Ödemiş'in bir bucağının adını taşıyan iki yerleşim birimi dikkat çekmektedir. Anadolu'dan Tırhala'ya göçün sadece Batı Anadolu Beylikleri ile sınırlı kalmadığı, hatta Dulkadir beyliğine kadar uzandığı "Ez tahvil-i Ali veled-i Yusuf, hisar eridir. Mezkur Dulkadiroğulları hısımlarıyla açılan Platomona hisarına hıdmet ederlermiş." kaydından anlaşılmaktadır²⁷. Yenişehir'de ise 1455 yılında 355 olan müslüman hane sayısı 1506 yılında 700'e çıkarak yaklaşık % 100'lük bir artış gerçekleşmiştir²⁸. Anadolu'dan gelen müslümanların kurduğu bu yeni yerleşimi birimlerinin yanısıra daha önce kurulmuş olan bazı yerleşim birimlerine de müslüman yerleştirilmiştir. Örneğin bunlar arasında Evlahoyanni, Tirnova ve Farsala sayılabilir. XVII. yüzyılın ortalarında Tirnova'da İngiliz Brown'un raporlarına göre 18 kilise ve 3 de cami bulunmaktadır. Turahan Beyle gelenler Tirnova'yı bir tekstil merkezi haline getirmişlerdir. 1842 yılında Teselya'da bulunan Alman Jakob Philip Fallmerayer'e göre Yenişehir'de (Larissa) Türk nüfusu 36 ile 40 bin iken 400 Yahudi ailesi ve takriben o kadar da Yunan ailesi bulunmaktadır. Farsala'da 700 ailenin tamamına yakınının müslüman olduğunu ve sadece 7-8 hristiyan aileye rastlandığını söylüyor²⁹. Bununla da yetinmeyen yazar tarihi bilgisini kullanarak bölgede rastladığı Konyari köyünden hareketle buradaki Türk köylerini "Konya göçmen köyleri" ve "Selçukluların köyleri" olarak nitelendiriyor³⁰.

²⁶ BOA, TT 36, s. 1305.

²⁷ MAD 10, vk. 61a.

²⁸ Yusuf Halaçoğlu, "Teselya Yenişehiri ve Türk Eserleri Hakkında Bir Araştırma", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, c. 2-3 (1973-1974), s. 91.

²⁹ Jakob Philip Fallmerayer, *Doğu'dan Fragmanlar*, çev. Hüseyin Salihoğlu, Ankara, 2002, s. 296.

³⁰ Fallmerayer, *a.g.e.*, s. 297, 329.

Tessalya'daki Turahan Bey ailesinin vakıfları

Turahan Bey vakfına ilk defa 1446 yılında rastlıyoruz. Bu tarihte Turahan Bey hayattadır ve kendi isteği ile bu vakfiyeyi hazırlattırmıştır. Vakfiyeye göre Yenişehir'de bir cami, bir medrese, Tırhala'da diğer bir cami Turahan Bey vakfını oluşturmaktadır³¹. Bu iki cami ve bir medresenin giderleri Turahan Bey'in Yenişehir'de bulunan hamamından, içinde kuyumcu, piriç, et, pişmiş işkembe ve aşçı dükkanlarının bulunduğu 41 dükkan ve 55 çardaktan ve Tırhala'da bulunan 12 dükkandan ve 8 değirmenden sağlanmaktadır. Turahan Bey vakfin tevliyyet ve nezaretini kayd-ı hayatla kendisine, kendisinden sonra büyük oğlu Ömer Bey'e bırakmıştır.

Bu ilk vakıf Turahan Bey ailesinin vakıflarının nüvesini oluşturmuştur. Turahan Bey'in ölümünden sonra 1455 yılında tutulan bir tahrir defteri Tırhala'dan vakfa tahsis edilen gelir kaynaklarının 13000, Yenişehir'den tahsis edilenlerin ise 13316 olmak üzere toplam 26316 akçeye ulaştığını görüyoruz³². Özellikle 1446 tarihli defterdeki bilgiler, 1450 yılı ibaresini taşımakla birlikte 5 şevval 1208 (6. 05.1794) tarihinde tekrar kayda geçirilmiş olan belgenin doğruluğunu teyit etmektedir. II. Selim dönemine ait bir tahrir defterinde de Tırhala'daki camisine ilaveten burada iki mahalle mescidinin daha inşa edildiğini ve Tırhala şehirinde kaldırımlar yapıldığını görüyoruz. Ayrıca Kırkkavak'da medrese, imaret, mescid, kervansarayın vakfa ilave edildiğini Turahan Bey karyesinde bir mescidin yapıldığını, Yenişehir'de ve Petrapoli karyesinde köprüler inşa edildiğini ve Platomona'da ve Çitros'da birer kervansarayın vakıf bünyesine katıldığını görüyoruz. 1455 yılında Tırhala'daki 13000'lik vakıf geliri bu dönemde 20000'e Yenişehir'deki 13316 olan gelir 30000'e çıkarak toplam 50000 ulaşarak yaklaşık %100'e yakın bir artış gözlemlenmektedir. Bu gelirler arasında bezazistan, hayat, çuka, attar, haddad, muytab, kirbas gibi sektörlerin de yer alması Tırhala'da ticaretin canlılık kazandığına da işaret etmektedir.

Turahan Bey'in oğulları arasında Ömer, Hızır ve Ahmed Bey'lerin de vakıf kurduğunu görüyoruz. Ahmed Bey, 1511 tarihinde tescil edilen vakıfnamesinde 14.379 akçelik vakıf geriyle Tırhala'da bir caminin bakımını üstlenmiştir³³. Diğer oğlu Hızır Bey ise, sadece bir mescid inşa ederek onunla ilgili bir vakıf kurmuştur³⁴. Buna karşılık Turahan Bey vakıfları arasında önemli bir yer tutacak olan Ömer Bey vakfının çok daha büyük olduğunu ve Teselya bölgesinde pek çok şehri ihtiva ettiğini görüyoruz. Daha sonraki Turahan bey vakıfları Ömer Bey'in

³¹ Vakıflar Genel Müdürlüğü, Vakıf Defteri no 743, s. 146, 148.

³² MAD 10, vk. 62a.

³³ Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyud-ı Kadime Arşivi, TT 60, vk. 201a.

³⁴ Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyud-ı Kadime Arşivi, TT 60, vk. 202a.

çocukları tarafından sürdürülmüştür. Başka bir deyişle Turahan Bey sülalesi Ömer Bey'in ailesinden devam etmiştir. Tırhala, Yenişehir, Platomona, Çatalca, Fenar, İzdin ve Livadiye bölgelerinde yer alan pek çok köyden vakfa gelen gelirle Ömer Bey vakfı 1506 tarihinde 232.554 akçeye ulaşmıştır³⁵. Bu, Turahan Bey vakfının çok üstünde bir rakamı ifade etmektedir.

II. Selim döneminde tutulan bir defterden öğrendiğimize göre Ömer Bey, Tırhala'da 1 medrese, 1 muallimhane, halvethaneler, 1 imaret, 3 mahalle mescidi, köprüler ve kaldırımlar; Yenişehir'de 1 cami, 1 imaret, 1 mahalle mescidi, Tatarlar adlı karyede cami ve mahalle mescidi, vakıf mektebi, 1 zaviye, 1 cami ve 1 kervansaray; Platomona'da 1 zaviye, 1 kervansaray, 1 mescid; Çatalca'da 1 zaviye, 1 kervansaray; Fenar Ilıca'da kayalar (kaplıca); Çaputlu adlı köyde 1 cami; İzdin'de 1 imaret, 1 mescid, kariz çeşme, ağaç köprü; Livadiya'da cami; Siroz'da 2 ağaç köprü, 2 çeşme; Drama'da 1 kemer köprü; Migalkara (Malkara) 1 cami, 1 kervansaray; Semendre'de³⁶ de 1 zaviye ve 1 muallimhane inşa etmiştir³⁷. Vakfın toplam geliri 113.958 akçeye kadar ulaşmıştır. Vakıf gelirlerinin H. 937 tarihinde³⁸ 222.380 akçeye kadar da ulaştığını görüyoruz.

Turahan Bey'in torunları Ömer Bey'in oğulları da Teselya'da vakıflar kurmuşlardır. Bunlardan Hasan Bey³⁹, Yenişehir merkezde 1 cami, 1 zaviye, 1 köprü, Yenişehir'e bağlı Tatar köyünde 1 mescid ve Tırhala'da da bir başka mescid inşa etmiştir. Hasan Bey bin Ömer Bey vakfının 155.000 akçe nakdi vardı. Ömer Bey'in diğer oğlu Mustafa Bey de 154.740 akçelik nakdi olan bir vakıf kurarak Tırhala'da 1 cami ve 1 imaret inşa etmiştir. 1511 yılında vakfiyesi tescil edilen Ömer Bey'in diğer oğlu Hamza Bey vakfı da Tırhala'da bir cami yaptırmıştır. Ömer Bey'in vakıf kuran diğer iki oğlu da Eyüb Bey ve İbrahim Bey'dir⁴⁰. Bu sonuncusu Tırhala'da 1 cami, 1 muallimhane, Birgi mahallesinde diğer bir muallimhane, Yenişehir ve Migalkara'da birer muallimhane inşa etmişlerdir. Vakıf kayıtlarında geçmeyen Ömer Bey'in diğer iki oğlu Durak ve İdris Beylerdir. Durak Bey'i 1522 yılında

³⁵ BOA TT 36, s. 1306-1309.

³⁶ Teselya bölgesine uzak olan bir yerde Turahan Bey ailesine ait vakfa rastlanılması şaşırtıcı gözüküyor. Ancak Semendre ve Sırbistan'ın fethini anlatan Osmanlı tarihlerinde Sırbistan'ın tamamen ele geçirildikten sonra Semendre imaretinin Turahan Bey'e verildiği kaydediliyor. Bk. *Solak-zâde Tarihi*, haz. Vahid Çabuk, Ankara, 1989, s. 230.

³⁷ TKGMKA, TT 60, vk. 215b-224b.

³⁸ BOA, TT 108, vk. 405.

³⁹ Hasan Bey'i 1522 yılında Mora sancakbeyi, 1527 yılında da Tırhala sancakbeyi olarak görüyoruz. Bk. **E. Çakar**, "Kanuni Sultan Süleyman Kanun-nâmesine Göre 1522 Yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun İdarî Taksimatı", *F.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 12/1 (2002), s. 278 ; **M. Kunt**, *Sancaktan Eyalete*, İstanbul, 1978, s. 126.

⁴⁰ TKGMKA, TT 60, vk. 204a, 226b. İbrahim Bey'i 1522 yılında Çorum sancakbeyi, 1527'de Kocaeli sancakbeyi olarak görüyoruz. Bk. **E. Çakar**, "Kanuni Sultan Süleyman Kanun-nâmesine Göre 1522 Yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun İdarî Taksimatı", *F.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 12/1 (2002), s. 280 ; **M. Kunt**, *Sancaktan Eyalete*, İstanbul, 1978, s. 127.

Harman sancakbeyi, İdris Bey'i de 1522'de Niğde, 1527'de Bayburt sancakbeyi olarak görüyoruz⁴¹.

Turahan Bey'in diğer oğlu Mehmed Bey'in çocuğu olup kayıtlarda Mustafa Çelebi ya da Hacı Mustafa Bey olarak geçen bir torunu daha vardır ki, o da Tırhala şehir merkezinde yaptırdığı bir mescide 3.400 akçelik bir gelir bırakmıştır⁴². Ayrıca Ömer Bey'in adını taşıyıp da onun torunu olan diğer bir Ömer Bey'i H. 961/1554'de akıncı beyi olarak görüyoruz⁴³.

Ayrıca kan bağı ile Turahan Bey ailesinden olmayıp onların azatlı kölelerinin kurdukları vakıflara da Teselya bölgesinde rastlanır. Bunlardan Ömer Bey'in atiki Cevher, subaşısıdır 10.070 akçelik geliri olan bir vakıf kurarak Tırhala'da iki mescid ki birisi Evlahoyanni karyesindedir. 1 sıbyan mektebi, molla hücreleri, şeyh için bir ev, 2 köprü, kaldırımlar ve çeşmeler inşa etmiştir. Ömer Bey'in atikisi olup çaşnigir olan Ayas da 1496 tarihinde tescil edilen vakfı ile 10.000 nakdi ile Tırhala'da Umur mahallesinde 1 mescid, 2 köprü ve kaldırımlar yapmıştır. Çaşnigir'in hanımı Benefşe Hatun'a Turahan Bey'in torunu Mustafa Bey'in matuku olan subaşı İshak'ın da kurdukları vakıflar vardır ve bunlarda 1 cami inşa ettirmişlerdir⁴⁴.

Sonuç olarak Turahan Bey ailesi Tırhala'da 6 cami, 10 mescid, 1 medrese, 2 imaret, 3 muallimhane, 1 sıbyan mektebi, helvathaneler, molla hücreleri, şeyhevi, 6 köprü, kaldırımlar ve çeşmeler; Yenişehir'de 5 cami, 4 mescid, 1 medrese, 1 muallimhane, 1 mekteb, 2 zaviye, 1 kervansaray, 1 imaret, 3 köprü; Platomona'da 1 zaviye, 1 mescid, 2 kervansaray; Çitros'da 1 kervansaray, Çatalca'da 1 zaviye, 1 kervansaray; Fenar'da kaplıcalar (kayalar), 1 cami; İzdin'de 1 imaret, 1 mescid, 1 çeşme ve 1 ağaç köprü; Livadya'da 1 cami; Siroz'da 2 ağaç köprü, 2 çeşme; Drama'da 1 kemer köprü; Semendre'de 1 zaviye, 1 muallimhane; Malkara'da 1 cami, 1 kervansaray, Kırkkavak'da 1 medrese, 2 mescid, 1 imaret ve 1 kervansaray olmak üzere Balkanlar'da toplam 14 cami, 18 mescid, 3 medrese, 5 imaret, 5 muallimhane, 2 sıbyan mektebi, 5 zaviye, 6 kervansaray, 3'ü ağaç 1'i kemerli olmak üzere 13 köprü inşa etmiştir.

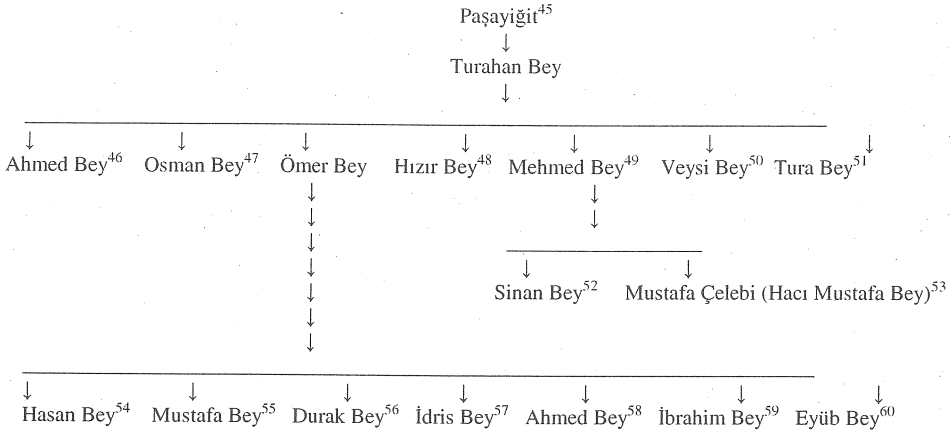
⁴¹ E. Çakar, "Kanuni Sultan Süleyman Kanun-nâmesine Göre 1522 Yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun İdarî Taksimatı", *F.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 12/1 (2002), s. 279-280; M. Kunt, *Sancaktan Eyalete*, İstanbul, 1978, s. 128.

⁴² BOA, TT 36, s. 1309.

⁴³ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani, Osmanlı Ünlüleri*, haz. Nuri Akbayar, c. V, İstanbul 1996, s. 1313.

⁴⁴ Turahan Bey ailesinin azatlılarının kurduğu vakıflar için bk. BOA, TT 36, s. 1312-1314; TKGMKA, TT 60, vk. 210a.

D) TURAHAN BEY AİLESİNİN ŞECERESİ (15–16.Yüzyıl)

⁴⁵ VGMA, VD 743, s. 146, 148.

⁴⁶ TKGMA, TT 60, vk. 201a ; **Ayverdi**, *a.g.e.*, s. 787.

⁴⁷ **Ayverdi**, *a.g.e.*, s. 787.

⁴⁸ TKGMA, TT 60, vk. 202a ; **Ayverdi**, *a.g.e.*, s. 787

⁴⁹ BOA, Maliyeden Müdevver 66, vk. 102a ; **Mehmed Süreyya**, *a.g.e.*, haz. Nuri Akbayan , c. V, İstanbul, 1996, s. 1639. **Ayverdi**, *a.g.e.*, s. 787.

⁵⁰ **Ayverdi**, *a.g.e.*, s. 787.

⁵¹ BOA, MAD 66, vk. 135a

⁵² BOA, MAD 66, vk. 102a.

⁵³ TKGMA, TT 36, s. 1309 ; MAD 66, vk. 104a.

⁵⁴ TKGMA, TT 60, vk. 199a ; **Kunt**, *a.g.e.*, s. 126 ; **Çakar**, *a.g.m.*, s. 278.

⁵⁵ TKGMA, TT 60, vk. 201a.

⁵⁶ **Çakar**, *a.g.m.*, s. 279.

⁵⁷ **Kunt**, *a.g.m.*, p. 128 ; **Çakar**, *a.g.m.*, s. 280.

⁵⁸ TKGMA, TT60, vk. 201a.

⁵⁹ TKGMA, TT 60, vk. 204a ; **Kunt**, *a.g.m.*, s. 127 ; **Çakar**, *a.g.m.*, s. 280.

⁶⁰ TKGMA, TT 60, vk. 226.

KAYNAKÇA**I – KAYNAKLAR****I.1. - Yayınlanmamış**

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

MAD 66

MAD 10

TT 36

TT 108

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi (TKGMA)

TT 60

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA),

VD 743

I.2. - Yayınlanmış

MAD 10

Giorgio Sfrantze, *Cronaca*, yay. Riccardo Maisano, Roma 1990.**Hadidi**, *Tevārîh-i Âl-i Osmân (1299-1523)*, haz. Necdet Öztürk, İstanbul, 1991.*Hicri 859 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Tırhala*, nşr. M. Delilbaşı – M. Arıkan, c. I, Ankara, 2001.**Hoca Saadeddin**, *Tâcü't-tevārîh*, c. I, İstanbul, 1279.**İbn Kemâl (Kemâlpâşâzâde)**, *Tevārîh-i Âl-i Osmân*, haz. Koji Imazawa, IV.defter, Ankara, 2000.**Laonici Chalcocandylae**, *Historiarum Demonstrationes*, yay. E. Darko, Budapest, II cilt, 1822-1823.**Mehmet Neşri**, *Kitâb-ı Cihân-nümâ*, yay. Faik Reşit Unat – Mehmet Altay Köymen, c.. II, Ankara, 1987.*Solak-zâde Tarihi*, yay. Vahid Çabuk, Ankara, 1989.**II- TETKİK ESERLER***A Turkish and English Lexicon*, Cosntantinople, 1921.**AYVERDİ, E.H.**, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk*, c. IV, İstanbul, 1989.**ÇAKAR, E.**, “Kanuni Sultan Süleyman Kanun-nâmesine Göre 1522 Yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun İdarî Taksimatı”, *F.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 12/1 (2002), s. 262-282.**FALLMERAYER, J. F.**, *Doğu'dan Fragmanlar*, çev. Hüseyin Salihoğlu, Ankara, 2002.

- FLEDELIUS, K.**, "Byzantium and the West 1204-1996, A European Perspective", *Byzantium, Identity, Image, Influence, Major Papers, XIXth International Congress of Byzantine Studies University of Copenhagen, 18-24 August 1996*, Copenhagen, 1996, s. 373-389.
- HALAÇOĞLU, Y.**, "Teselya Yenişehiri ve Türk Eserleri Hakkında Bir Araştırma", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, c. 2-3 (1973-1974), s. 89-100.
- KAYAPINAR, L.**, "The ottoman conquest of the Morea (1387-1460)", *Mésogeios*, 17-18 (2002), c. 5-24.
- KIEL, M.**, "Central Greece in the Suleymanic Age. Preliminary Notes on Population Growth, Economic Expansion and its Influence on the Spread of Greek Christian Culture", *Soliman le Magnifique et Son Temps*, yay. G. Veinstein, Paris, 1992, s. 399-424.
- KIEL, M.**, "Das türkische Thessalien : Etabliertes Geschichtsbild versus osmanische Quellen. Ein Beitrag zur Etnmythologisierung der Geschichte Griechenlands" *Die Kultur Griechenland in Mittelalter und Neuzeit*, yay. R. Lauer - P. Schreiner, Göttingen, 1996.
- KUNT, M.**, *Sancaktan Eyalete*, İstanbul, 1978.
- MATSCHKE, K. M.**, "Research Problems Concerning the Transition to Tourkokratia : the Byzantinist Standpoint", *The Ottomans and the Balkans, A Discussion of Historiography*, yay. F. Adanır-S. Faroqhi, Leiden-Boston-Köln, 2002, s. 79-113.
- Mehmed Süreyya**, *Sicill-i Osmani, Osmanlı Ünlüleri*, haz. Nuri Akbayar, c. V, İstanbul, 1996.
- PAKALIN, M. Z.**, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I, İstanbul, 1983.
- The Economic History of Byzantium. From the Seventh through the Fifteenth Century*, yay. Angeliki Laiou , III cilt, Wasington, D. C., 2002.
- Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*, c. II, Ankara, 1998.
- Türkçe-İngilizce Redhouse Sözlüğü*, İstanbul, 1968.
- Türkiye Mülki İdari Bölümleri ve Bunlara Bağlı Köyler Belediyeler*, Ankara, 1971.
- VACALOPOULOS, A.**, *History of Macedonia, 1354-1833*, Thessalonica, 1973.